

Patrycja Pichnicka-Trivedi

Wprowadzenie

Niniejszy tom jest pierwszym z serii *Wokół jednego (u)tworu. Rozmowy Centrum Humanistyki Środowiskowej* pod redakcją dr Patrycji Pichnickiej-Trivedi. Redagowana przeze mnie seria ma być cykliczną publikacją Centrum Humanistyki Środowiskowej Uniwersytetu Warszawskiego pod kierownictwem dr. hab. Pawła Piszczatowskiego, prof. UW – nowego, prężnie działającego i pionierskiego podmiotu badawczego Uniwersytetu Warszawskiego, w którym prowadzone są projekty o przełomowym charakterze, mające wyraźnie interdyscyplinarny i międzydziedzinowy profil i łączące różne środowiska naukowe. Każdy tom, który – jak sądzę – zasługuje na miano posthumanistycznej monografii wieloautorskiej, będzie zawierał transkrypcje rozmów przeprowadzonych przeze mnie w ciągu jednego roku kalendarzowego w ramach autorskiego cyklu spotkań *Wokół jednego (u)tworu*. Niniejszy tom zawiera transkrypcje rozmów z roku 2025, który był pierwszym rokiem trwania cyklu. Był on dla mnie ważny również z powodów osobistych, a mój pierwszy cykl autorski towarzyszył mi na ostatnim etapie procesu doktorskiego: inaugurowałam go w lutym 2025 roku, jeszcze jako doktorantka, a zamykałam pierwszy rok jego trwania w grudniu, już ze stopniem doktory nauk humanistycznych.

Cykl rozmów *Wokół jednego (u)tworu* jest wyjątkową inicjatywą w polskim – i nie tylko – środowisku akademickim. Jego celem jest ucieleśnienie idei fundacyjnych Centrum Humanistyki Środowiskowej: relacyjności, sieciowości, wielogłosowości, materialności jako kluczowej dla materioznaczenia, posthumanistycznego bycia-w-świecie i stawania-się-wraz-z innymi bytami ludzkimi i nie-ludzkimi. Po pierwsze, cykl wraca do rozmowy jako fundamentu humanistyki – to od niej w starożytnej Grecji zaczęła się akademia. Celem nie jest jednak prosty powrót, ale raczej przekroczenie i szukanie „post”: nie zamierzamy z(a)wracać ku

eurocentrycznym, wywodzącym się z jednej tradycji instytucjom; chcemy tworzyć nową humanistykę. Termin „rozmowa” – zamiast „debaty” czy „dysputy” – został wybrany z rozmysłem jako wykraczający poza, a może nawet rozsadzający ramy tradycyjnej akademii. Rozmowa jest bowiem sposobem na kontakt, na uzyskanie porównałości, na wymianę myśli, uczuć i ucieleśnionych odczuć. Z tego też powodu rozmowy *Wokół jednego (u)tworu* zawsze są otwarte dla publiczności spoza środowiska akademickiego – w 2025 roku niekiedy odbywały się poza murami Uniwersytetu: w galeriach-muzeach (CSW Zamek Ujazdowski), galeriach-kawiarniach (Turnus na Wolskiej), w kinie (Kino Atlantic). Rozmowa jest wymianą, która nie prowadzi do żadnej konkluzji – i na tym polega jej niezwykła posthumanistyczna wartość.

Po drugie, *Rozmowy wokół jednego (u)tworu* różnią się od innych akademickich rozmów, debat, dysput i dyskusji swoim materialnie ukonkretnionym punktem wyjścia. Nie jest nim szerzej lub wężiej określony temat – jak „zwierzęcość” czy „głęboka ekologia”, „las w imaginarium Holocaustu” czy „wątki ekofeministyczne we współczesnej rzeźbie” – naszym punktem wyjścia jest konkretny, tj. jeden twór: utwór, przedmiot, wytwór, stworzenie. Dzięki temu rozmowa nie ma charakteru „odgórnego”, „od ogółu do szczegółu”, nie przechodzi od teorii do egzemplifikacji. Przeciwnie: zaczynamy od zanurzenia się w świat, od dotknięcia, obcowania, osobistego kontaktu z konkretnym i szczególnym, budujemy rozmowę „oddolnie”.

Temu służy trzecie fundamentalne założenie cyklu: obecność na miejscu rozmowy – nie tylko ludzkich gości, gości i publiczności, ale także, a może przede wszystkim – (u)tworu; każdego z nich w jego specyficznej materialności. Filmy lub animacje są zawsze wyświetlane przed rozmową, piosenki są odtwarzane, a zdjęcia pokazywane przed rozmową lub w jej trakcie; dzieła malarskie, rzeźby bądź inne przedmioty znajdują się w sali, w której rozmowa się odbywa. Dzięki temu tworzy się przestrzeń więcej-niż-ludzkich relacji, w którą (u)twór jest włączony, a nawet – dla której jest konstytutywny.

Dlatego – po czwarte – rozmawiamy „wokół” (u)tworu, a nie „o” nim. Ten przymiarek odnosi się zarówno do powstających w przestrzeni rozmowy ucieleśnionych relacji, jak i do szerszej

sieci relacji, materioznaczeń i przecięć, w której (u)twór się znajduje, której jest węzłem i w których powstał. Nie omawiamy więc obrazu, rzeźby, piosenki, zabawki czy filmu – zataczamy wokół nich kręgi, eksplorując wspomniane sieci. W zgodzie z ideą poruszania zagadnień, które dzieją się na naszych oczach, wszystkie (u)twory powstały współcześnie i/lub aktualnie funkcjonują – nie sięgamy dalej niż do 2022 roku. Natomiast zgodnie z ideą dekolonizacji epistemicznej (u)twory pochodzą z polskiego obiegu społeczno-środowiskowego i/lub istnieją w jego ramach¹.

Ludzkie podmioty rozmów – którym jeszcze raz bardzo dziękuję za przyjęcie zaproszenia do rozmowy – reprezentują różne dyscypliny i dziedziny nauki, sztuki i praktyki. To dzięki ich wkładowi możliwe jest eksplorowanie różnorodnych sieci, splątanych i uwikłanych, w których znajduje się (u)twór.

* * *

Oddawana w ręce czytelniczek i czytelników książka składa się z wykonanych i zredagowanych przeze mnie transkrypcji rozmów z roku 2025. Nie zawiera artykułów naukowych, niemniej pozostaje pełnoprawną monografią. Co więcej – jest pozycją wyjątkową. Ukazuje się nieskończenie wiele czasopism i monografii z artykułami, a *Rozmowy* są niemalże jedyne. Być może zresztą nadprodukcja artykułów i prawie całkowity brak rozmów wskazują na aktualny stan nauki: to, że podstawową formą jej uprawiania i komunikacji stały się artykuły, i to, że prawie nie ma rozmów – zwłaszcza jako zapisanych form tekstualnych – zdaje się wiele mówić o współczesnej nauce i być może wyjaśnia kryzys społeczny, w jakim się ona znajduje. Zdaje się ona bowiem uprzywilejowywać jednogłosowe, zwarte, nieprzepuszczalne formy komunikacji ponad wielogłosowymi i osadzonymi w świecie. Publikacja *Rozmów* jako wieloautorskiej monografii naukowej,

¹ Idea ta wpłynęła również na formę bibliografii i przypisów. Miejscowości, których nazwy istnieją w wersji spolszczonej (np. Londyn, Paryż, Nowy Jork), zostały zapisane w tej wersji. Chodzi o gest symetryczny do tego, który wykonuje się, sporządzając bibliografię i przypisy do tekstów anglojęzycznych (badacze i badaczki używają wtedy zangielszczonych nazw dla polskich miejscowości np. Warsaw, Cracow). W ramach epistemicznego zrównania niniejsza publikacja wprowadza analogiczne „tłumaczenia” nazw miejscowości na język polski.

a zarazem jako książki otwartej dla odbiorców i odbiorczyń spoza środowiska naukowego, jest wielogłosem wbrew tej tendencji.

Transkrypcje rozmów zostały tak przygotowane, aby zachować charakter rozmowy ustnej. Dokonano jedynie korekt służących ułatwieniu śledzenia przebiegu rozmowy czytelnikom i czytelniczkom, a także pewnych korekt językowych, usunięto powtórzenia. Teksty opatrzone są minimalną liczbą przypisów, które występują jedynie tam, gdzie znajdują się cytaty, lub w miejscach, w których rozmówca lub rozmówczynie przywołuje tekst mniej znany, do którego może być trudno dotrzeć zainteresowanym czytelnikom i czytelniczkom. Mamy wielką nadzieję, że właśnie ta forma ułatwi osobom niezwiązanym ze środowiskiem akademickim sięgnięcie po książkę *Wokół jednego (u)tworu. Rozmowy Centrum Humanistyki Środowiskowej*. Zarazem zarówno dla tych osób, jak i dla akademików zamieszczona została na końcu książki „Wybrana bibliografia” zawierająca podstawowe, a także mniej znane pozycje związane z poszczególnymi rozmowami i/lub w nich przywołane. Pod zapisem każdej z rozmów jako specyficzne słowa klucze pojawiły się również spisy kluczowych perspektyw i pojęć przywoływanych przez autorów i autorki (rozmówców, rozmówczynie i prowadzącą).

Jednym z celów nowej humanistyki jest wypracowywanie nowego języka. Autorzy i autorki *Rozmów wokół jednego (u)tworu* tworzą neologizmy, manipulują pisownią (szczególnie ważne są tu: spacja, dywiz *versus* brak spacji, dywizu) oraz formami gramatycznymi. Monografia jest różnorodna stylistycznie zarówno w ramach poszczególnych rozmów (co jest podyktowane różnicami stylu mówienia rozmówczyń i rozmówców), jak i pomiędzy nimi. Te ostatnie różnice wynikają z różnorodności sytuacji rozmów (niektóre rozmowy miały charakter bardziej intymny, inne odbywały się w obecności bardzo licznej publiczności) oraz z praktyki poszanowania rozmówców i rozmówczyń, którzy i które zawsze autoryzują wykonane przeze mnie transkrypcje. W tym procesie niektóre autorki i autorzy wolały wygładzić swoje wypowiedzi, innym bardziej zależało na utrzymaniu ich oralnego charakteru².

² W miarę możliwości zachowane zostały również, z jednej strony, sposób zwracania się rozmówców i rozmówczyń do siebie nawzajem, a z drugiej wybrany przez osoby rozmówcze sposób tytułowania. Szczególnie

W świetle fundamentalnych założeń Centrum Humanistyki Środowiskowej nie jest to wada publikacji, przeciwnie – różnorodność stylów wynikająca z różnorodności podejść jest mile widziana.

Monografia składa się z siedmiu rozmów. Otwiera ją transkrypcja rozmowy wokół filmu *Grzyby* (2023) autorstwa Pawła Borowskiego (reżysera filmu), Marii Maj (odtwórczyni głównej roli żeńskiej), Jędrzeja Bigosińskiego (odtwórcy głównej roli męskiej), Iwony Kurz (historyczki nowoczesnej kultury polskiej, badaczki kultury wizualnej i filmoznawczyni), Jacka Małczyńskiego (kulturoznawcy) oraz Małgorzaty Wosińskiej (antropolożki ludobójstwa i psychotraumatolożki). Rozmowa wokół utworu *Grzyby* zaprowadziła nas do poruszenia problematyki Zagłady, jej badania i przedstawiania, filmowych środków jej opisu, historii środowiskowej, udziału bytów pozaludzkich w historii (w szczególności w Zagładzie) itd.

Następna transkrypcja jest zapisem rozmowy wokół piosenki „Kamień” sanah (2022), która śpiewa wiersz Adama Asnyka. Autorkami i autorem są: Ewa Paczoska (historyczka literatury, specjalistka w zakresie literatury pozytywizmu i Młodej Polski), Małgorzata Litwinowicz-Droździel (historyczka kultury polskiej XIX wieku i animatorka kultury), Mariusz Gradowski (muzykolog, kulturoznawca, antropolog muzyki) oraz Justyna Schollenberger (kulturoznawczyni i filozofka, specjalistka w zakresie relacji między tym, co ludzkie i pozaludzkie, studiów nad zwierzętami i posthumanizmu, a także myśli ewolucjonistycznej). Rozmowa wokół piosenki i wiersza zaprowadziła nas w obszary historii literatury, literackiej i muzykologicznej ekokrytyki, namysłu nad nie-ludzką podmiotowością, wykorzystaniem motywów „eko” w popkulturze itd.

Trzeci tekst to transkrypcja rozmowy wokół Agna Wool Art Zabawki Roku 2022. Autorkami i autorem są: Maria Mendel (pedagożka społeczna, autorka koncepcji pedagogiki miejsca),

na stronach tytułowych rozdziałów dostosowujemy zapis skrótów stopni i tytułów naukowych do preferencji osób autorskich (np. brak kropki dla „profesor doktor habilitowana” [prof. dr hab.] lub pisownia z kropką dla „doktora habilitowana” [dr. hab.]). Wynikająca z tego różnorodność interpunkcji nie jest zatem niekonsekwencją edyorską, ale wyrazem poszanowania decyzji osób autorskich i wpisuje się w fundamentalną dla tej publikacji politykę wielogłosowości.

Marcin Gołąb (kulturoznawca i historyk, specjalista w zakresie problematyki dziecka i dzieciństwa) oraz Justyna Schollenberger. Zestaw do tworzenia filcowych chomików Agna Wool był punktem wyjścia dla eksploracji zagadnień dzieciństwa i zabawek, społeczno-ekonomicznych uwikłań ich produkcji, ich (nie)możliwej ekologiczności, pedagogiki środowiskowej, kulturowego stosunku do zwierząt nie-ludzkich itd.

Czwarta transkrypcja dokumentuje rozmowę wokół rzeźby Anny Siekierskiej *Jaskółcze ziele* (2022), a jej autorkami są: sama artystka rzeźbiarka (a równocześnie badaczka, aktywistka i animatorka kultury), Julia Fiedorczuk (pisarka i poetka, a także współzałożycielka Centrum Humanistyki Środowiskowej UW oraz Szkoły Ekopoetyki, badaczka (eko)feministyczna, ekokrytyczna i posthumanistyczna) oraz Matylda Szewczyk (kulturoznawczyni, badaczka wyobrażeń ludzkiej i postludzkiej reprodukcji, kulturowej roli wizualizacji płodu oraz współczesnych i futurystycznych obrazów macierzyństwa). *Jaskółcze ziele* poprowadziło nas w obszary ekokrytyki, ekofeminizmu, namysłu nad ekologicznością sztuki, reprezentacją roślin i nasion oraz reprezentacjami reprodukcji ludzkiej i nie-ludzkiej, granicami ludzkiego poznania bytów pozaludzkich, etyką praktyk poznania, nasionami jako bytami liminalnymi itd.

W transkrypcji rozmowy wokół zdjęcia żołnierza z kotem jako paradygmatu dyskursu wojny rosyjsko-ukraińskiej, autorstwa Svitlany Romaniuk (analityczki ukraińskiego dyskursu politycznego, języka komunikacji społecznej i mediów), Ewy Sułek (badaczki sztuki ukraińskiej) oraz Karoliny Wróbel-Bardzik (kulturoznawczyni, historyczki środowiskowej, badaczki relacji ludzi i zwierząt nie-ludzkich oraz doświadczenia wojennego), eksplorowaliśmy wizualne paradygmaty w dyskursach propagandowych, dyskursywny wymiar zwierząt, kulturową ewolucję postrzegania kotów, materialny wymiar kocio-ludzkich relacji w wojnie w Ukrainie, potencjały i potencjalne formy historii środowiskowej itd.

Szósty tekst to transkrypcja rozmowy wokół obrazu Andrzeja Jana Bielawskiego *Bez tytułu I* (2024) autorstwa: samego artysty malarza, Anny Gajdy (lekarki weterynarii i badaczki pszczół), Katarzyny Bielińskiej (bioetyczki i filozofki) oraz Justyny Schollenberger. Rozmowa wokół tego dzieła zaprowadziła nas w obszary

teorii sztuki, sprawczości pozaludzkiej, kulturowego postrzegania pszczoł, ich etologii i społeczno-środowiskowego usytuowania, bioetyki bezkręgowców itd.

Tekst, który zamyka monografię – tak jak tekst, który ją otwiera – pochodzi z rozmowy wokół dzieła filmowego, chociaż z zupełnie innego medium. Autorkami i autorem tekstu są: Katarzyna Kamińska (dyplomowana behawiorystka zwierząt towarzyszących COAPE), Paweł Frelik (badacz *science fiction*, filmu i gier wideo), Grażyna Gajewska (badaczka literatury i filmu *science fiction*, posthumanizmu i transhumanizmu), Agnieszka Halemba (antropolożka kultu ziemi i przyrody oraz relacji z bytami nie-ludzkimi w ramach religii), a także Małgorzata Roeske (filozofka, etnolożka wielogatunkowa, antropolożka przestrzeni i badaczka posthumanizmu). Utworem, wokół którego toczyła się ostatnia w 2025 roku rozmowa cyklu *Wokół jednego (u)tworu*, była animacja Gintsa Zilbalodisa *Flow* (2024). Stała się ona punktem wyjścia do zagłębienia się w problematykę reprezentacji, natury medium animowanego, narracji o kryzysie klimatycznym, relacji międzygatunkowych (w tym relacji ludzko–nie-ludzkich), kultur nie-ludzkich, uczuć (w tym żałoby) osób nie-ludzkich itd.

Monografia nie ma typowego zakończenia, ponieważ rozmowa – ujmowana i performowana jako wydarzenie posthumanistyczne – się nie kończy. Jako redaktorka nie chciałam również w żaden sposób podsumowywać ani pojedynczych rozmów, ani wszystkich razem; przeciwnie – pragnę, aby głosy autorek i autorów, rozmówczyń i rozmówców wybrzmiały same. Zamiast zakończenia na końcu tomu pojawiają się więc kolejne głosy – osób recenzenckich: Katarzyny Majbrody (literaturoznawczyni, antropolożki, teoretyczki posthumanizmu i dyskursów więcej-niż-ludzkich, badaczki kryzysu klimatycznego i społecznych obiegów wiedzy w krytycznych studiach nad uniwersytetem) oraz Michała Mokrzana (antropologa neoliberalizmu, relacji klasowych i kultur profesjonalnych, badacza retoryk więcej-niż-ludzkich oraz poetyk wernakularnych). Jest to gest wprowadzający radykalną meta-dialogiczność: oto w rozmowy (*Rozmowy*) włączają się kolejne głosy, a deklaracje o czytelnicznym współtworzeniu, o procesualności, nieskończonym ruchu, radykalnym

otwarcu i włączeniu – a może też posthumanistycznej meta-żarłoczności *Rozmów* – stają się ciałem. Zarazem też *Rozmowy* zyskują kolejny wymiar, autotematyzując same siebie, abdykując z woli panowania – ze swojej roli jako zapisu i świadka, reprezentacji i podmiotu prezentującego (u)twory – i zgadzając się na rolę jednego z nich. Niespodziewanie, ale wielce fortunnie, recenzje, spisywane przecież niezależnie od siebie, utworzyły dialog (kolejną rozmowę), poruszając wspólne tematy, np. temat hermeneutyki.

Książka *Wokół jednego (u)tworu. Rozmowy Centrum Humanistyki Środowiskowej* nie jest więc wyłącznie zapisem rozmów: sama jest rozmową. Teksty współtworzące książkę rozmawiają między sobą, a ona sama, mam nadzieję, będzie rozmawiać z czytelniczkami i czytelnikami. Rozmowa jest tu rozumiana nie tylko jako dialog międzyludzki, ale jako relacja pomiędzy bytami ludzkimi i pozaludzkimi, ludźmi a (u)tworami, wytwarzana w przestrzeni spotkania, przy czym zarówno byty ludzkie, jak i pozaludzkie są konstytuowane przez sieci materioznaczeń. Relacja ta jest więc usieciowywaniem sieci, włączającym kolejne byty – co podkreśla wprowadzone (nie)zakończenie. Do tej sieci włączamy również czytelników i czytelniczki, zapraszając do rozmowy-relacji z książką oraz z istniejącymi w niej twórczymi bytami.

Pojęcia kluczowe: sieci / splątania/uwikłania/węzły / przecięcia; ucieleśnienie; materioznaczenie; wydarzenie posthumanistyczne; relacje (więcej-niż-ludzkie, ucieleśnione, międzygatunkowe, rozmowa-relacja); nie-ludzka(ie) podmiotowość/sprawczość/uczestnictwo; bycie-w-świecie (zanurzenie w świat/osadzenie w świecie)/stawanie-się-wraz-z; porowatość; procesualność; posthumanistyczna meta-żarłoczność.

Kluczowe perspektywy: sieciowość/sieciowanie; relacyjność; materialność i konkret; wielogłosowość; interdyscyplinarność i międzydziedzinowość; (meta-)dialogiczność; oddolność; dekolonizacja epistemiczna; radykalne otwarcie/włączenie; (czytelnicze) współtworzenie.